

Ο πολίτης

Φεβρουάριος 1995 • τεύχος 128 • δρχ. 500

Ο Αμερικανός κοινωνιολόγος Τζώρτζ Ρίτζερ, στό σχετικά πρόσφατο βιβλίο του 'Η μακντοναλντοποίηση τῆς κοινωνίας,¹ ίσχυρίζεται ότι δύοένα καί περισσότεροι τομεῖς τῶν σύγχρονων κοινωνιῶν δέπονται ἀπό τίς ἀρχές λειτουργίας τῶν ταχυφαγείων. Σύμφωνα μέ τόν Ρίτζερ, οἱ ἀρχές αὐτές, πού πρωτοεμφανίσθηκαν στά ἐστιατόρια Μακντόναλντς τῆς Αμερικῆς, εἶναι οἱ ἔξι τέσσερις: α) ἀποτελεσματικότητα: τό σύστημα Μακντόναλντ ἀποτελεῖ τό καλύτερο δυνατό μέσο γιά νά ἐπιτύχει κανείς τόν σκοπό του, δηλαδή ἀπό πεινασμένος νά βρεθεῖ χορτασμένος. β) Τά ἐστιατόρια αὐτά προσφέρουν τροφή πού ταυτόχρονα εἶναι εὔκολα μετρήσιμη καί μεγάλη σέ ποσότητα. γ) Η ποιότητα περνάει σέ δεύτερη μοίρα. γ) Στά ταχυφαγεῖα ἐπικρατεῖ ή ἀρχή τῆς προβλεψιμότητας. Κανείς δέν ἀναρωτιέται γιά πολύ τί θά φάει ἀφοῦ ή ποικιλία τῶν φαγητῶν εἶναι μικρή. Επιπλέον, τό φαγητό πού σοῦ προσφέρεται σέ ἔνα μέρος μιά δεδομένη χρονική στιγμή εἶναι ὅμοιο μέ τό φαγητό πού σοῦ προσφέρεται σέ ἔνα ἄλλο μέρος μιά ἄλλη χρονική στιγμή. δ) Τό σύστημα Μακντόναλντ ἐπιτρέπει τόν ἐλεγχο τῶν ἀνθρώπων, ἰδιαίτερα μέσω τῆς ὑποκατάστασης τοῦ ἀνθρώπου ἀπό τήν τεχνολογία. Ό ὑπάλληλος τοῦ ταχυφαγείου δέν παίρνει πολλές πρωτοβουλίες, σχεδόν τά πάντα γίνονται ἀπό τίς μηχανές: ή ροή τῶν ἀναψυκτικῶν διακόπτεται αὐτόματα, ἀκούγεται ἡχητικό σῆμα ὅταν οἱ πατάτες ἔχουν τηγανισθεῖ, οἱ ταμειακές μηχανές δέν ἔχουν ἀριθμούς στό πληκτρολόγιο τους ἀλλά εἰδή προϊόντων κλπ.

Γιά τόν Ρίτζερ οἱ προαναφερθεῖσες ἀρχές δέν περιορίζονται στόν χῶρο τῶν ταχυφαγείων. Ή μακντοναλντοποίηση ἐπεκτείνεται σέ δύος τούς τομεῖς τῆς ἀνθρώπινης δραστηριότητας. Δέν θέλω στό κείμενο αὐτό νά ἐξετάσω τό σύνολο τῆς θεωρίας τοῦ Ρίτζερ, πού ἔχει ἐπηρεασθεῖ σέ μεγάλο βαθμό ἀπό τή θεωρία τοῦ Μάξ Βέμπερ γιά τήν διάδοση τῆς ἐλλογῆς ὅργανωσης στίς σύγχρονες κοινωνίες. Έκεῖνο πού μέ ἐνδιαφέρει εἶναι ή ἐφαρμογή μίας ἀπό αὐτές τίς ἀρχές σέ ἔναν ἰδιαίτερο χῶρο. Ή ἀρχή αὐτή εἶναι ἐκείνη πού ἐπιτάσσει ότι κάθε ἀνθρώπινο προϊόν πρέπει νά εἶναι εὔκολα μετρήσιμη καί μεγάλη σέ ποσότητα καί ὁ χῶρος στόν ὅποιον ἀναφέρομαι εἶναι τό πανεπιστήμιο.

Στά ταχυφαγεῖα τά προσφερόμενα προϊόντα μποροῦν νά μετρηθοῦν μέ ἀκρίβεια. Κανείς δέν ἀναρωτιέται,

Πανεπιστήμιο καί φάστ φούντ

τοῦ Σταύρου Κωνστανταχόπουλου

παραδείγματος χάριν, πόσες πατάτες θά περιέχει ή μερίδα πού θά τοῦ σερβιρισθεῖ, ἐφόσον το χάρτινο πακέτο πού περιέχει τίς πατάτες εἶναι δεδομένο, ὅπως δεδομένη εἶναι καί ή σπάτουλα πού γεμίζει τό πακέτο αὐτό. Επιπλέον, τό

πρόκριμα δίνεται στήν ποσότητα καί ὅχι στήν ποιότητα τοῦ φαγητοῦ. Σέ ἔνα ταχυφαγεῖο πάει κάποιος γιά νά φάει γρήγορα μιά μεγάλη ποσότητα φαγητοῦ χωρίς νά ἔχει μεγάλες ἀπαιτήσεις ἀπό τήν ποιότητά του. Μέ τόν καιρό μάλιστα ὁ πελάτης ἔχει τήν αἰσθηση ότι ή ποιότητα ἐμπεριέχεται μέσα στήν ποσότητα· ἐφόσον ή προσφερόμενη τροφή εἶναι μεγάλη σέ ποσότητα, τότε τήν θεωρεῖ ἐπαρκής καί ως πρός τήν ποιότητά της.

'Ανάλογες τάσεις, ὅμως, μπορεῖ νά διαπιστώσει κανείς καί στόν χῶρο τῶν πανεπιστημάτων. Ή μεγάλη πλειοφερία τῶν φοιτητῶν τοῦ σύγχρονου ἐλληνικοῦ πανεπιστημάτου ἄλλο δύνειρο δέν ἔχει πάρεξ τό βαθμό, αὐτό δηλαδή πού εἶναι μετρήσιμο. Ή γνωστική διαδικασία στίς πολύπλοκες διαστάσεις της ἀφήνει ἀδιάφορους τούς φοιτητές ὅταν δέν ὑπηρετεῖ τό κυνήγι τοῦ βαθμοῦ. Διαβάζουν, καί μερικές φορές διαβάζουν πολύ, ἀρκεῖ ὁ κόπος τους αὐτός νά ἐντάσσεται στήν ἀναγκαιότητα ἀπόκτησης βαθμοῦ, δύοιοδήποτε διάβασμα δέν ὑπηρετεῖ τήν ἀναγκαιότητα αὐτή κρίνεται περιττό καί φυσικά κανείς δέν ἐπιδίδεται σέ αὐτό. Αὐτό πού κατέχει πρωταρχική θέση δέν εἶναι ή ποιότητα τῆς ἀπόδοσης τοῦ φοιτητῆς ἄλλα ἔκεινο πού ἀρχικά μοιάζει ως τό ἀπλό ἀντάλλαγμά της μά πού στήν πορεία αὐτονομεῖται γιά νά ἀποτελέσει τήν πεμπτουσία τῆς μαθησιακῆς διαδικασίας, ὁ βαθμός δηλαδή καί τό μέγεθός του. "Όλα μοιάζουν νά κινοῦνται στό σύγχρονο ἐλληνικό πανεπιστήμιο γύρω ἀπό τό μεγάλο βαθμό. Ή ἐγγραφή καί ή προσέλευση τῶν φοιτητῶν στά κατ' ἐπιλογήν μαθήματα ρυθμίζεται ἀποκλειστικά ὅχι ἀπό τήν ποιότητα τῆς παρεχόμενης διδασκαλίας ἀλλά ἀπό τό κατά πόσο ὁ διδάσκων ἔχει τή φήμη ότι βάζει μεγάλους βαθμούς. Ο φοιτητής δέν ἐνδιαφέρεται μήτε γιά τό ἄν ἔμαθε μήτε γιά τό ἄν κατάλαβε μήτε γιά τό ἄν ἀπέδωσε στό γραπτό του ὅσα ἔμαθε καί ὅσα κατάλαβε. Έκεῖνο γιά τό ὅποιο ἀγωνιᾶ εἶναι γιά τό ἄν ἀφομοίωσε ὅλες ἔκεινες τίς τεχνικές πού διευκολύνουν τήν ἀπόκτηση τοῦ μεγάλου βαθμοῦ. Μοιάζει σέ τοῦτο μέ τόν πελάτη τοῦ ταχυφαγείου πού θέλει μεγάλο χάμπουργκερ, πολλές πατάτες καί μεγάλο ἀναψυκτικό καί πού παραβλέπει ότι τό μεγάλο χάμπουργκερ εἶναι μεγάλο ἀνα-

κτικό εἶναι γεμάτο παγάκια.

Δέν ύπακούει, δύμως, μόνο ή δραστηριότητα τῶν φοιτητῶν στίς ἀρχές τοῦ ταχυφαγείου ἀλλά καὶ αὐτή τῶν διδασκόντων. Τό συγγραφικό ἔργο τῶν τελευταίων δέν κρίνεται τόσο ἀπό τὴν ποιότητα τοῦ περιεχομένου του ἀλλά ἀπό τὸ κατά πόσο εἶναι εὔκολα μετρήσιμο καὶ ἀπό τὸ ἄν εἶναι μεγάλο σὲ ὅγκο. Στό ἑλληνικό πανεπιστήμιο σήμερα ἐκεῖνο πού λογαριάζεται δέν εἶναι τό τι γράφεις, ἀλλά ποῦ τό γράφεις. "Ἐνα ἄρθρο στό περιοδικό πού κρατᾶτε στά χέρια σας εἶναι μηδαμινῆς ἐπιστημονικῆς ἀξίας, ἔνα ἄρθρο στά Ἰστορικά εἶναι σαφῶς καλύτερο ἐνώ τὰ ὅρια τῆς τελειότητας ἀγγίζει τό ἄρθρο πού δημοσιεύεται στά *Annales*. "Ολ' αὐτά χωρίς κανείς νά αἰσθάνεται τήν ἀνάγκη νά ἐντρυφήσει στό τί πράγματι γράφεται στά ἄρθρα αὐτά. Τά ἐπιστημονικά προϊόντα ὅφελουν νά εἶναι εὔκολα μετρήσιμα, ὅπως εὔκολα μετρήσιμες εἶναι καὶ οἱ πατάτες στό ταχυφαγεῖο. Ἀρκεῖ λοιπόν νά κοιτάξει κανείς τό περίβλημα, ἄν εἶναι ἔξωφυλλο τοῦ *Πολίτη*, τῶν *Ιστορικῶν* ή τῶν *Annales*, γιά νά ἀποφανθεῖ πόσο ἀξίζει τό περιεχόμενο. Οἱ δεῖκτες μέτρησης παρέχονται εύκολα μέ τήν πρώτη καὶ, πολύ συχνά, τελευταία ματιά. Ἐπίσης στό ἑλληνικό πανεπιστήμιο σήμερα σημασία δέν ἔχει τό τι γράφεις ἀλλά πόσο γράφεις. "Αν στίβοντας τό διδακτορικό σου μπορεῖς νά παράγεις πολλά ἄρθρα, τότε ἀδιαφιλονίκητα εἶσαι ἐπιστημονικές ἐγνωσμένης ἀξίας καὶ ὁ συναδελφός σου πού δέν διαθέτει τήν ἀνάλογη μυūκή δύναμη στιφίματος μέτριος ἡ ἀσήμαντος. Εἶναι γνωστό ἔξαλλου ὅτι ἐπτά ἄρθρα προωθοῦν, ἀνεξάρτητα ἀπό τό περιεχόμενό τους, καλύτερα τήν ἐπιστήμη ἀπ' ὅ, τι τέσσερα ἄρθρα, ὅπως εἶναι γνωστό ὅτι τό *Μπίγκ-Μάκ* εἶναι πιό εὔγευστο ἀπό τό σουβλάκι τοῦ *Θανάση* γιατί εἶναι πιό μεγάλο.

"Ο σημερινός πανεπιστημιακός ὀλοένα καὶ περισσότερο ἐγκαταλείπει τό δημόσιο χῶρο. Δέν δημιουργεῖ, δέν ύποθάλπει, δέν παρεμβαίνει στό δημόσιο διάλογο. Παύει νά εἶναι διανοούμενος μέ τήν ἔννοια ἐκείνου πού συμβολίζει τήν ἀντιεξουσία, πού ἔχει μιά χριτική φωνή καὶ στάση καὶ δραματίζεται μιά κοινωνική ὀργάνωση λιγότερο ἀνορθολογική καὶ περισσότερο δίκαιη. "Εχει ἀποστερηθεῖ τοῦ κριτικοῦ λόγου καὶ μοναδικό του μέλημα εἶναι ή «καθαρή» ἐπιστήμη. Ἀλλά καὶ μέσα στό χῶρο τῆς καθαρῆς ἐπιστήμης παύει νά εἶναι είκονοκλάστης, παύει νά τά βάζει μέ τίς ἐπιστημονικές παραδόσεις καὶ νά προσπαθεῖ νά ἐπαναπροσδιορίσει τούς ὅρους τῆς ἐπιστημονικῆς σκέψης. Γιά τό μόνο πού νοιάζεται εἶναι σέ ποιό ἔντυπο θά δημοσιεύσει τό γραπτό του καὶ τοῦτο γιατί γνωρίζει ὅτι ή ἀκαδημαϊκή κοινότητα τείνει νά δημιουργήσει ἔνα αὐστηρό καὶ ἄκαμπτο σύστημα μέτρησης, ὅπου ή ἴεράρχηση δέν γίνεται μέ κριτήριο τήν

ποιότητα τῶν γραφομένων ἀλλά μέ αὐτό τοῦ ὄνόματος τοῦ ἐντύπου. 'Ακόμα καὶ μέσα στό χῶρο τῆς «καθαρῆς ἐπιστήμης» ὁ πανεπιστημιακός δέν παραβιάζει τά ἀποδεκτά «παραδείγματα», δέν ἔπειρνα τά ὅρια, γιατί ἔκεινο πού τόν ἐνδιαφέρει δέν εἶναι οἱ τομές ἀλλά ή ποσότητα πού θά παράγει. 'Ο τρόπος πού σκέπτεται, γράφει καὶ ἔνεργει ὁ σημερινός πανεπιστημιακός φαίνεται νά ἐπιβεβαιώνει τίς ἀπαισιόδοξες διαπιστώσεις τοῦ Ρίτζερ γιά ἔξαπλωση τῶν ἀρχῶν τοῦ ταχυφαγείου σέ ὄλοένα καὶ περισσότερους τομεῖς τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, ἀκόμα καὶ σέ ἔκεινους πού θά θεωροῦσε κανένας ὅτι εἶναι καλύτερα προφυλαγμένοι. 'Ακόμα πιο ἀπαισιόδοξη, δύμως, εἶναι η σκέψη ὅτι οἱ φυσικοί διάδοχοι τοῦ πανεπιστημιακοῦ, οἱ σημερινοί φοιτητές, δέν πρόκειται νά ἀλλάξουν εύκολα τίς συντεταγμένες αὐτῆς τῆς πορείας, ἐφόσον καὶ αὐτοί θητεύουν σέ ἔνα σύστημα πού, μέσω τοῦ βαθμοῦ, ἀποθεώνει μέτρηση καὶ ποσότητα, καθιστώντας τό ταχυφαγεῖο τῆς γωνιᾶς σύγχρονη μητρόπολη.

1. Georg Ritzer, *The McDonaldization of Society*, Pine Forge Press, Newbury Park, Καλιφόρνια 1993, XVI-221 σ.

Ζάν-Πώλ Σάρτο

ΥΠΕΡ ΔΙΑΝΟΟΥΜΕΝΩΝ ΣΥΝΗΓΟΡΙΑ

Μετάφραση
Αγγελος Έλεφάντης

Ο ΠΟΛΙΤΗΣ

1994